

- положения международных договоров между государствами ограничиваются предоставлением межгосударственных процессуальных рамок для передачи осужденных лиц и не создают никаких субъективных прав как таковых.

Лукашкіна Тетяна Василівна

доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету "Одеська юридична академія"

ПІДСТАВИ ТА СКЛАДОВІ УХВАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Відповідно до ч. 1 ст. 110 КПК України [1] процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду.

В межах даної роботи ми не розглядаємо питання про сутність, класифікацію, значення процесуальних рішень. Цим питанням присвячено роботи українських науковців, зокрема дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Н.В. Глинської [2].

Питання про вимоги до процесуальних рішень, їх форму та зміст докладно врегульоване щодо судових рішень (Глава 29 КПК), зокрема, ст. 370 КПК визначено що судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Очевидно, що законним та обґрунтованим повинні бути будь-яке процесуальне рішення. Обґрунтованим є рішення, ухвалені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин. Отже, зробимо висновок – підставою для ухвалення процесуального рішення є встановлені фактичні обставини. І такі обставини слід досить чітко визначати у кримінальному процесуальному законодавстві. Фактичні обставини повинні бути з'ясовані за допомогою доказів, а в окремих випадках - за допомогою непроцесуальної інформації. Наприклад, рішення про зупинення досудового розслідування в зв'язку з хворобою підозрюваного можна буде ухвалити тільки за умови, що наявність тяжкої

хвороби, яка перешкоджає його участі у провадженні, підтверджується відповідним медичним висновком (п. 1 я. 1 ст. 280 КПК), тобто йдеться про докази, які містяться у документі (або висновку експертизи). Рішення про проведення освідування (ст. 241 КПК) прокурор може прийняти і на підставі непроцесуальної інформації (даних про те, що на руці можливого підозрюваного є певне татуювання). Крім того, ухвалення процесуального рішення у кримінальному судочинстві потребує вирішення питання про стандарт доказування, на підставі якого можливе ухвалення відповідного рішення.¹ Так, вирок суду, яким обвинувачений визнається винуватим, може бути ухвалено тільки за умови, що фактичні обставини встановлені судом (були доведені стороною обвинувачення) поза розумним сумнівом (ч. 2 ст. 17 КПК).

Розглянемо дані теоретичні положення на прикладі деяких процесуальних рішень. Одне з провідних процесуальних рішень на досудовому розслідуванні – повідомлення про підозру.² Для забезпечення законності та обґрунтованості цього процесуального рішення важливе значення має правильне визначення підстави його ухвалення. На жаль, чинний КПК не містить взагалі поняття «підстави» для повідомлення про підозру. В ст. 276 КПК йдеться про «випадки» повідомлення про підозру. До таких випадків віднесено:

- затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення. Перш за все, зазначимо, що таке регулювання даного «випадку», породжує певні питання – чому до такого випадку не віднесено затримання при вчиненні **замаху** на вчинення кримінального правопорушення; затримання під час **безперервного**

¹ Поняття, зміст, значення стандартів доказування у кримінальному судочинстві розкрито у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Х.Р. Слюсарчук [3].

² Повідомлення про підозру – багатозначне поняття, його можна розглядати як етап досудового розслідування; як процесуальну дію (ознайомлення підозрюваного із змістом підозри, вручення йому відповідного процесуального документу); як процесуальний акт, процесуальне рішення, в якому формулюється підозра. Докладно **різні значення** розглядуваного поняття, його сутність розглянуто у роботах: [4, с. 461; 5 та ін.]

переслідування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 207 КПК, п. 1 ч.1 ст. 208 КПК), затримання в разі, коли є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності НАБУ (п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК), а також якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого ст.ст. 255, 255-1, 255-2 КК України (п. 4 ч. 1 ст. 208 КПК). Оскільки затримання особи незалежно від підстав затримання надає затриманій особі статус підозрюваного (ч. 1 ст. 42 КПК), очевидно, що такій особі необхідно вручити письмове повідомлення про підозру не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання, як це передбачено ч. 2 ст. 278 КПК. Додамо, що відповідно до ч. 4 ст. 208 КПК уповноважена службова особа, що здійснила затримання, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити процесуальні права. Отже, ще до вручення письмово повідомлення про підозру затриманий повинен знати, в зв'язку з чим його затримано, та мати можливість реалізувати надані йому права, зокрема право вимагати перевірку обґрунтованості затримання. В деяких, можливо, виключних випадках, затримання могло бути помилковим, мабуть такий випадок передбачений п. 3 ч. 3 ст. 212 КПК, яким на особу, відповідальну за перебування затриманих, покладається обов'язок звільнити затриманого негайно після зникнення підстави для затримання. Якщо помилковість затримання або «зникнення» підстав для затримання (маємо на увазі помилковість припущення про причетність затриманого до кримінального правопорушення) виявлено було до спливу 24 годин з моменту затримання, мабуть повідомлення про підозру особі не вручається.

Таким чином, вважаємо, що п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК передбачено не підставу для повідомлення про підозру, а строк, на протязі якого особі, яку було затримано, необхідно вручити повідомлення про підозру.

- другий «випадок» - обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів. Помилковість такого «випадку» очевидна, оскільки за чинним КПК України запобіжний захід можна обрати тільки до особи, яка має процесуальний статус підозрюваного. Якщо така особа відсутня і знайти її не вдалося, надати їй процесуальний статус підозрюваної необхідно шляхом винесення повідомлення про підозру, яке не буде вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження, проте буде вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 42). Тільки після цього прокурор (слідчий за погодженням з прокурором) зможуть звернутись до слідчого судді з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та з клопотанням про надання дозволу на затримання такої особи. Розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу у відсутності підозрюваного можливий тільки у випадку, коли таку особу оголошено у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК).

- третій «випадок» - наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. І тут, на наш погляд, йдеться не про підставу для повідомлення про підозру, а про засоби встановлення підстави – докази.

Розглянувши зазначені «випадки», Ю.П. Алєнін не визначає підстав для повідомлення про підозру, а пропонуючи тлумачення поняття «достатні докази» пише, що під ними слід розуміти достовірні відомості, зібрані, перевірені та оцінені слідчим, прокурором у встановленому законом порядку, які в своїй сукупності приводять до єдиного висновку, що на даний момент розслідування конкретна особа вчинила кримінальне правопорушення. В разі, коли окремі докази винуватості не узгоджуються з іншими, то це означає, що приймати рішення щодо повідомлення особі про підозру немає підстав. І далі автор зазначає, що достатність доказів виражається у наявності такої системи належних, допустимих, достовірних фактичних даних, що отримані в результаті всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, які відображають предмет доказування [4, с. 461-462]. Таке

тлумачення викликає певні заперечення. По-перше, як ми вже зазначали, підставою для ухвалення процесуального рішення є фактичні обставини, а не докази. По-друге, важко уявити, як можна всебічно, повно та об'єктивно (за КПК – неупереджено) дослідити обставини кримінального провадження, зокрема, на протязі доби після затримання особи. По-третє, встановити на момент повідомлення про підозру всі обставини предмету доказування, навряд чи можливо, а головне – не потрібно.

Аналізуючи зміст ст. 277 КПК, можна дійти висновку, що в письмовому повідомленні по підозру необхідно, зазначивши анкетні відомості особи (підозрюваного), сформулювати зміст підозри, що, по суті, потребує викласти стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру (п. 6 ч. 1 ст. 277), а також зазначити правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність (п. 5 ч. 1 ст. 277). Отже, можна зробити висновок – підставою для повідомлення про підозру є встановлені фактичні обставини, передбачені п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 91 КПК - подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Інші обставини, які підлягають доказуванню (і складають предмет доказування у кримінальному провадженні) можуть бути на цей момент ще не встановленими (пом'якшуючі та обтяжуючі обставини, розмір шкоди, якщо він не впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення, тощо). Обставини, які слугують підставою для повідомлення про підозру, повинні бути встановлені за допомогою доказів. При цьому використовується стандарт доказування – обґрунтована підозра. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» вживається у чинному КПК, але зміст його не визначений. Стосовно розглядуваної підстави цей стандарт доказування можна визначити як таке добросовісне припущення щодо наявності фактичних

обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення певною особою, яке ґрунтується на доказах, і дає підстави для подальшого провадження для перевірки такого припущення.

Встановлені слідчим, дізнавачем, прокурором фактичні обставини (які ми визначили як підставу для повідомлення про підозру) не тільки надають право скласти повідомлення про підозру, але й покладають обов'язок на уповноважених суб'єктів скласти таке повідомлення та вручити його підозрюваному. Несвоєчасне повідомлення про підозру (коли встановлені відповідні фактичні обставини, а з повідомленням про підозру слідчий, прокурор зволікає) істотно порушує права підозрюваного, щодо якого фактично здійснюється кримінальне переслідування, а реалізувати права, зокрема, право на захист, підозрюваний не має можливості.

Підставою для складання обвинувального акту є встановлені фактичні обставини, які визначені ч. 1 ст. 91 КПК (предмет доказування). Ці обставини повинні бути встановлені за допомогою доказів і на підставі досягнення стандарту доказування – поза розумним сумнівом, тобто йдеться про певний рівень переконання прокурора в тому, що всі фактичні обставини встановлені правильно, розумних сумнівів у цьому немає.

Підставою для ухвалення рішення, яким провадження вирішується по суті в суді, є з'ясовані фактичні обставини з використанням стандарту доказування – поза розумним сумнівом. Зокрема, таким чином суд повинен ухвалити рішення про застосування (або відмову у застосуванні) примусових заходів медичного характеру до особи, **яку визнано неосудною**. Інша ситуація виникає, на наш погляд, у випадку вирішення судом клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру до особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, і **захворіла на психічне захворювання до ухвалення вироку**. Відповідно до ч. 4 ст. 95 КК особи, які вчинили кримінальні правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку, у разі припинення застосування примусових заходів медичного характеру через видужання, **підлягають**

покаранню на загальних засадах. Отже, суд, який вирішує питання про застосування примусових заходів медичного характеру до таких осіб, не має права вирішувати наперед питання про їх винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, суд тільки перевіряє наявність підстав для застосування до такої особи примусових заходів медичного характеру. Якщо суд не вбачатиме підстав для застосування примусових заходів медичного характеру, він відмовляє у відповідному клопотанні, а провадження щодо такої особи може бути зупинене (якщо стан здоров'я не дозволяє особі брати участь у провадженні) або продовжено у загальному порядку, (якщо особа одужала, або її хвороба не перешкоджає участі у провадженні). Примусові заходи, застосовані до зазначеної особи, на наше переконання, являють собою різновид заходів забезпечення кримінального провадження. Вирішуючи питання про застосування таких заходів, суд використовує стандарт доказування – обґрунтована підозра (якщо психічну хворобу було виявлено під час досудового розслідування) або обґрунтоване обвинувачення (якщо хворобу було виявлено під час судового розгляду).

Суд, який розгляне провадження по суті після одужання особи, буде вирішувати питання про її винуватість, використовуючи стандарт доказування поза розумним сумнівом.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид наук. Харків, 2015. 462с.
3. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид наук. Львів, 2017. 258с. <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%A1%D0%BB%D1%8E.pdf>

4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. 924с.

5. Гуртієва Л.М. Поняття та правова природа повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України. *Митна справа*. 2014. № 6. С. 185-190.

Нечаєва Ірина Олексіївна

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Топчій Андрій Олегович

курсант 3 курсу факультету №1 з підготовки слідчих Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ: ЧЕСЬКИЙ ДОСВІД

Важливою тенденцією сучасного розвитку кримінального судочинства європейських країн є пошук альтернативних способів вирішення кримінально-правового конфлікту. Одним із механізмів його врегулювання є медіація. Незважаючи на те, що єдиної універсальної форми або моделі медіації не існує, різноманіття її проявів об'єднує одна мета – досягнення компромісу між двома сторонами за допомогою незалежної третьої сторони. Україна належить до романо-германської правової системи, тому конкретним прикладом вдалого впровадження цього правового інституту наведемо на прикладі Чехії, де досвід адаптації та розвитку медіативних процедур є позитивним.

Першим актом Чеської Республіки, що закріпив процедуру медіації на законодавчому рівні, є Закон «Про службу пробації і медіації», опублікований у 2000 році. Згідно ч. 2 § 2 даного Закону, медіація визначається як позасудове посередництво з метою вирішення спору між обвинуваченим і жертвою, а також діяльність спрямована на врегулювання конфліктної ситуації, здійснювана у зв'язку з кримінальним судочинством. Також зазначається, що застосування медіативної процедури можливо тільки при наявності згоди і обвинуваченого і